

Теоретичні аспекти диверсифікації сільськогосподарської діяльності підприємств АПК

Постановка проблеми. Розвиток конкурентних відносин у ринковій економіці стимулює пошук нових управлінських інструментів для забезпечення стабільного рівня ефективної діяльності. Особливу увагу при цьому приділяють диверсифікації діяльності підприємства.

Диверсифікація у розрізі економічних відносин є інструментом використання переваг комбінування, проникнення у нові, рентабельніші галузі, забезпечує компенсацію зниження прибутку від реалізації одних товарів за рахунок високих прибутків від інших. Тому диверсифіковані підприємства мають вищу ринкову стійкість і конкурентоспроможність, ніж вузькоспеціалізовані, оскільки вони мають змогу переливати капітал у найприбутковіші галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню диверсифікації діяльності присвятили свої праці такі вітчизняні й зарубіжні науковці: В.Г. Андрійчук [1], Н.М. Богацька [2], Н.В. Германюк [3], Т.О. Зінчук [4], М.Д. Корінько [5], В.І. Ткачук [4], І. Ansoff [6], А. Chandler [7], Н. Markowitz [8], М. Porter [9] та ін.

Необхідність всебічного вивчення й поглиблення теоретичних основ диверсифікації діяльності зумовлюють актуальність теми дослідження.

Мета статті – виявлення основних мотивів, видів, форм, а також напрямів диверсифікації виробничо-господарської діяльності аграрних формувань України.

Виклад основних результатів дослідження. Термін «диверсифікація» (від лат. *diversus* – різний, *fasere* – робити) має такі характеристики: різноманіття, різнобічний розвиток; проникнення спеціалізованих фірм (промислових, транспортних, будівельних) в інші галузі виробництва, сфери послуг тощо; у процесі диверсифікації виникають багатогалузеві комплекси; розширення асортименту виготовлення виробів, надання послуг.

Основна суть диверсифікації господарської діяльності полягає в урізноманітненні напрямів діяльності. Зауважимо, що для позначення даного процесу до 2009 року поряд із терміном «диверсифікація» використовувався термін багатовидова діяльність. Проте визначена методологія дослідження дала можливість розмежувати ці два поняття. Так, під диверсифікацією розуміють процес, який відбувається на рівні сільськогосподарських підприємств і може покривати всі їхні види та форми. Економічний зміст даного процесу передбачає започаткування будь-якого виду діяльності, що приносить дохід, і не охоплює всієї діяльності підприємства, але напряму залежить від нього (тобто можливе використання його ресурсів або продуктів) та економічно впливає. Багатовидовою вважається діяльність, яка ведеться за його межами з метою одержання відповідної винагороди.

Диверсифікація господарської діяльності є оберненою до спеціалізації. Чим більше поглиблюється спеціалізація підприємства, тим меншою є ймовірність диверсифікації діяльності. Це пояснюється специфікою організаційно-економічних відносин, які існують між постачальниками сировини і výro-

* Науковий керівник – М.М. Ільчук, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН.
© Є.Ф. Перегуда, 2013

бниками, виробниками та споживачами. Досвід диверсифікації аграрного бізнесу Європейського Союзу підтверджує, що дана стратегія розвитку є найбільш прийнятною для невеликих підприємств.

Наведені визначення дають можливість окреслити основні напрямки такої діяльності в аграрному виробництві: робота фермера на несільськогосподарському підприємстві; фермер поєднує діяльність у власному фермерському господарстві з іншими видами підприємництва; фермер здійснює іншу дія-

льність у межах свого господарства, яка не пов'язана з сільським господарством, та не використовує його результати праці.

Важливим завданням диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання є: збільшення фінансової синергії й кредитних можливостей; стабілізація доходів; зменшення оперативного ризику; забезпечення зростання; зміна діяльності підприємства.

Проведене нами дослідження дало змогу узагальнити мотиви, види, форми, цілі, причини та наслідки диверсифікації діяльності (табл. 1).

1. Узагальнення теоретичних основ диверсифікації діяльності підприємств АПК

Мотиви	Техніко-технологічні	Фінансово-економічні	Соціальні	Стратегічні
Види	Вертикальна	Горизонтальна	Конгломератна	
Форми	Виробнича	Фінансова	Маркетингова	
Цілі	Завоювання нових ринків збуту продукції; розширення асортименту продукції; поліпшення фінансового та економічного стану підприємства; відповідність виробництва потребам ринку, що постійно змінюються; страхування підприємства від ризику вступу продукції до стадії спаду життєвого циклу; підвищення конкурентоспроможності підприємства; оновлення науково-технічної бази підприємства; повніше завантаження виробничих потужностей			
Причини	Часткове використання ресурсів; зниження прибутку від основного виробництва; скорочення попиту на продукцію; створення нових робочих місць; постійний ріст конкуренції та НТП			
Наслідки	Позитивні		Негативні	

Джерело: Розроблено автором з використанням джерел [1-3].

Серед основних мотивів, які найчастіше є стимулами для диверсифікації діяльності, виокремлюють нерівномірний розвиток галузей економіки; зниження норми прибутку в традиційному виробництві; розвиток науково-технічного прогресу.

В основі техніко-технологічних мотивів лежить оптимальне використання виробничих потужностей та розвиток інноваційної політики; фінансово-економічних – зменшення ризиків, забезпечення фінансової стійкості, одержання синергетичного ефекту; соціальних – оптимізація кадрового складу й зміна системи мотивації управлінського персоналу. Суть стратегічних мотивів полягає в адаптації до змін у кон'юнктурі світових ринків у довгостроковому періоді, диверсифікації виробничої діяльності.

Вертикальна диверсифікація реалізується через поглиблення взаємовідносин у сфері виробництва продукції. В технологічному та маркетинговому аспекті – це пов'язано з пошуком можливостей розвитку за рахунок оптимізації використання ресурсів та удосконалення збутової політики; горизонтальна – передбачає пошук можливостей зростання на існуючому ринку за рахунок нової продукції, що вимагає новітньої технології,

відмінної від використовуваної; конгломератна – це розширення асортименту підприємства продукцією, що не пов'язана ні з технологіями, які застосовуються, ні з ринками, на яких працює фірма, ні з існуючими потребами споживачів. Цей вид диверсифікації потребує найбільших фінансових витрат і може застосовуватися лише великими, прибутковими підприємствами.

Диверсифікація має виробничу, фінансову та маркетингову форми. Виробнича форма — це урізноманітнення в підприємстві видів виробництв, що забезпечують одержання різної продукції і/або розширення її асортименту; фінансова — це урізноманітнення фінансової діяльності, яка досягається через здійснення підприємством різних видів коротко- і довгострокових фінансових вкладень; маркетингова – пов'язана зі створенням підприємством власної торговельної мережі, розширенням каналів збуту продукції, залученням більшої кількості маркетингових важелів просування товару на ринок, організацією (за необхідності) післяпродажного обслуговування проданих товарів.

У таблиці наведено також коротку характеристику цілей і причин диверсифікації. Вони залежить від особливостей підприємств-

ва: етапу розвитку, масштабу виробництва або ін.

У сільськогосподарському виробництві стратегія диверсифікації підприємств реалізується через розвиток багатогалузевої діяльності (а саме: розвиток тваринництва, бджільництва, рибництва, переробки первинної сировини, торгівлі, надання транспортних послуг тощо); використання різноманітних джерел інвестування (промисловий та приватний капітал). Крім того, диверсифікація виробничо-господарської діяльності дає можливість вирішення соціальних питань і розвитку сільських територій, що має важливе значення в контексті ефективного використання біоресурсів та дбайливого природокористування.

2. Характеристика типів напрямів диверсифікації господарської діяльності аграрних формувань

Типи диверсифікації господарської діяльності	Характеристика типів		
	Мотиви	Види	Форми
Сільський туризм	Соціальні, фінансово-економічні	Конгломератна	Фінансова
Переробка сільськогосподарської продукції	Стратегічні, фінансово-економічні	Вертикальна	Виробнича, фінансова
Обробка деревини	Фінансово-економічні	Конгломератна	Виробнича
Локальні промисли	Те саме	Те саме	Те саме
Аквагосподарство	-"	-"	-"
Біоенергетика	Соціальні, фінансово-економічні	-"	-"
Надання господарських послуг	Фінансово-економічні	-"	-"

Джерело: Розроблено автором.

Важливе місце серед основних типів диверсифікації господарської діяльності займає сільський туризм, який включає надання туристичних послуг туристам (у т.ч. огляд господарства) і дає можливість використання вільних наявних ресурсів. Переробка сільськогосподарської продукції полягає у використанні її також як сировини (з подальшою переробкою), а також торгівля продукцією власного виробництва (за умов мінімальної обробки та пакування). Обробка деревини передбачає розпилювання лісоматеріалів для ринку. Суть локальних промислів полягає у виробництві предметів вжитку й культури, яке здійснюється власниками господарства, або найманими працівниками з метою продажу.

Диверсифікація виробничої діяльності через аквагосподарство полягає в реалізації вирощуваної риби, раків тощо у водоймах,

враховуючи тенденції розвитку аграрного сектору, на нашу думку, важливим є вивчення й застосування досвіду аграрної підприємницької діяльності Європейського Союзу (ЄС). Нині в системі оцінок розвитку аграрної підприємницької діяльності ЄС розроблені типи диверсифікації господарської діяльності, до яких належить сільський туризм, переробка сільськогосподарської продукції, обробка деревини, біоенергетика тощо. Під дану типологію може підпадати також диверсифікаційна діяльність українських аграрників. Типи та їхню характеристику за мотивами, видами й формами наведено в таблиці 2.

що входить до складу господарства (виключно вилов риби не враховується).

Біоенергетика – виробництво енергії з відновлюваних джерел для потреб ринку, зокрема перетворення вітрової енергії та біогазу на електроенергію, побічної продукції сільського господарства, соломи та відходів деревообробки на енергетичні ресурси тощо.

Надання господарських послуг передбачає використання технічних засобів підприємства як у сільському господарстві, так і поза ним: розчистка снігу, ландшафтні роботи, перевезення, сільськогосподарські й екологічні послуги тощо.

Реалізація того чи іншого типу розвитку диверсифікації дає змогу доповнити вже існуючий бізнес новими видами діяльності. Крім кращого використання трудового потенціалу фермерів, зведення до мінімуму часу простоїв, оптимізації використання на-

явного виробничого потенціалу, диверсифікація господарської діяльності має виражений соціальний ефект на рівні певної території, оскільки сприяє працевлаштуванню молоді на селі та запобігає міграції працездатного населення.

Зауважимо, що диверсифікація господарської діяльності, як і будь-які інші економічні процеси, має передумови. Для України основними з них є: перехід економіки від командно-адміністративної системи господарювання до ринкових економічних відносин та науково-технічний прогрес (НТП).

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі узагальнення: в основі диверсифікації господарської діяльності лежить необхідність стабілізації фінансових доходів і зменшення ризиків від операційної

діяльності. До основних мотивів диверсифікації належать техніко-технологічні, фінансово-економічні, соціальні та стратегічні; також виокремлюють вертикальну, горизонтальну й конгломератну диверсифікації господарської діяльності та виробничу, фінансову і маркетингову форми.

Для наведених типів диверсифікації господарської діяльності найхарактернішими є фінансово-економічні мотиви, конгломератний вид та виробнича форма реалізації.

Виявлено, що економічно доцільно провадити диверсифікаційну стратегію в сільськогосподарських підприємствах, оскільки це дає змогу оперативніше використовувати вільні ресурси, реагувати на кон'юнктуру ринків і значно знижувати рівень ризиків господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 780 с.
2. Богацька Н.М. Диверсифікація діяльності підприємства / Н.М. Богацька, С.М. Румянцев http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/56841.doc.htm
3. Германюк Н.В. Теоретико-методичні аспекти диверсифікації в сільському господарстві / Н.В. Германюк // Економіка АПК. – 2010. – № 8. – С. 25-29.
4. Зінчук Т.О. Теоретично-методологічні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду / Т.О. Зінчук, В.І. Ткачук // Економіка АПК. – 2011. – №1 – С. 27-34.
5. Корінько М.Д. Організаційно-економічний механізм диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання / М.Д. Корінько // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №6. – С. 135-142.
6. Ansoff I. Strategic Management Classic Edition (2007).
7. Chandler A. Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism (1990).
8. Markowitz H. Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments, 1959.
9. Porter M. On Competition. — Boston: Harvard Business School, 1998.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2013 р.

*

УДК 338.434:634

*О.С. ТУПЧІЙ, аспірант**
Уманський національний університет садівництва

Особливості державного фінансування галузі садівництва

Постановка проблеми. Ефективне реформування садівницької галузі, її структурне перетворення з якісним оновленням вироб-

ництва, соціальної й ринкової інфраструктури неможливі без належного інвестування. Важко забезпечити створення та впровадження новітніх технологій, систем сучасного управління й організації виробництва та збуту плодоягідної продукції без надійних капітальних інвестицій. Це фундамен-

* Науковий керівник – Ю.О. Нестерчук, доктор економічних наук, професор.

© О.С. Тупчій, 2013